EXISTENȚA ȘI ESENȚA
EL ȘI *YHWH*

Sabina AVRAM
Școala Doctorală de Studii Literare și Culturale
Universitatea din București

Abstract: This paper will deal with the two concepts mentioned in the title, being and essence, traced in the light of the dynamics emanating from the two divine names, *El* and *YHWH*, in the Hebrew Bible. We will examine the differences between the two indicators towards divinity in the contexts of several theophanic passages, on the assumption that, in the Judaic context, the name of the object simultaneously calls its being and essence.

Keywords: *El*, *YHWH*, being, essence, name.

INTRODUCERE CONTEXTUALĂ (CUVÂNTUL ȘI LUCRUL)

În primul rând, universul lingvistic și universul religios, în context iudaic, se întâlnesc într-o relație osmotică, făcând dificilă, dacă nu chiar imposibilă, o separare sau deconstruire a lor în două planuri diferite. Nu există aici o distincție între limbajul religios și limbajul comun. În al doilea rând, pornim de la premisele unei lumi care se fundamentează, din punct de vedere ontologic, pe bazele unei cosmogonii care are ca element primordial, creator, **cuvântul**.

Prin prisma gândirii indo-europene înțelegem că lucrurile *sunt*, iar cuvintele *semnifică*, observând o separare clară între cele două; în context biblic iudaic însă, întreaga lume *este* și *semnifică* în aceeași măsură. José Faur explică în acest sens: *Creation belongs to the realm of the semiological. The Universe, as well as* ***the things*** *and events crisscrossing history,* ***signify***[1].

Nicio altă cosmogonie nu asociază la fel de mult componenta limbajului cu momentul facerii lumii. Această componentă este însă una constantă, ca element fundamental, pe tot parcursul textului biblic. David Patterson, conclude în cartea sa *Hebrew Language and Jewish Thought*: *From the standpoint of Jewish thought […] language is not a phenomenon within being; rather,* ***being is a phenomenon within language***[2].

Ceea ce este **este** prin cuvânt, prin rostire, prin articulare, iar primele două capitole ale *Genezei* ilustrează clar acest fapt, prin aceea că lucrurile încep să fie din momentul în care sunt chemate spre a fi: „Și a spus Dumnezeu: *Să fie lumină!* Și a fost lumină” (*Geneza* 1:3), „Și Dumnezeu a numit lumina *zi*, iar întunericul l-a numit *noapte*” (*Geneza* 1:5a). În limba ebraică, există substantivul שֵׁם (*șem*) – „nume”, însă nu există verbul „a numi”; acțiunea de a numi este redată de verbul קָרָא (*qara*) –

[1] José FAUR, *The Horizontal Society: Understanding the Covenant and Alphabetic Judaism*, vol. 1, Boston, Academic Studies Press, 2008, p. 37.

[2] David PATTERSON, *Hebrew Language and Jewish Thought*, London–New York, Routledge Curzon, Taylor & Francis Group, 2005, p. 173.

https://biblioteca-digitala.ro

„a chema”, care formulează implicit o invitație adresată către cineva/ceva de a veni, de a se deplasa în proximitatea celui care cheamă sau în alt loc. קָרָא (*qara*) poartă, în același timp, și semnificația lui „a citi”. Un lucru poate avea un nume, însă el nu este numit, ci *chemat* sau *citit*. În ceea ce privește aceste două sensuri pe care le poartă verbul קָרָא (*qara*), ele implică sau indică o facultate interpretativă a celui care face acțiunea, semnificația nefiind „un dat” al celor care sunt și care semnifică. *The term* qore *in Hebrew stands for both 'reading' and 'calling forth' for signification of the consonantal text. As it were, the reader 'calls forth the signification'*[...][3]. Așadar, în limba ebraică, verbul „a chema”, redat prin קָרָא (*qara*), se referă la o acțiune care implică și o traversare.

Ne întoarcem la momentul creației, unde faptul de „a numi”, „a convoca”, „a chema”, קָרָא (*qara*), spre deosebire de אָמַר (*amar*), „a spune”, denotă sau evidențiază în privința a ceea ce este chemat un caracter particular, o nuanțare a individualității obiectului chemat, prin intermediul principiului separator. În felul acesta, separarea obiectului conturează în sine identitatea acestuia, dar și absența tuturor celorlalte lucruri, ceea ce obiectul nu este.

Analizând, din această perspectivă, momentul T_0 al creației prezentat în *Geneză*, observăm nu doar că lucrurile iau ființă prin cuvânt, ci că ele **sunt** cuvânt. Am putea reformula prin: cuvintele/lucrurile iau ființă prin *vocea* creatorului, fapt care se înțelege și mai lesne, la nivel semantic sau semiotic, prin dubla semnificație a termenului din limba ebraică דָּבָר (*davar*), care însemnă concomitent „cuvânt” și „lucru”. Lumea și/sau universul sunt formate din sau iau formă de דְּבָרִים (*dəvarim*)[4], ele însele (lumea/universul) fiind דְּבָרִים (*dəvarim*). Actul creației implică o simultaneitate a rostirii și a ființării: „Căci El a spus și [așa] a fost! Poruncă a dat și a dăinuit!” (*Psalmul* 33:9)[5].

Luăm seama că, în momentul rostirii creatoare, două principii ontologice, compunerea și separarea, se desfășoară succesiv într-un context cosmogonic. Lucrurile sunt chemate spre a fi prin **cuvânt**, împreună și separat, în același timp, acest demers lăsând spațiu de mișcare.

Literele, în acest decor, sunt elementele primordiale care creează lumea, fiind separate între ele. Când vorbim despre litere în contextul iudaic, ne referim, de fapt, la consoane, alfabetul ebraic fiind format numai din consoane. Vocalele sunt atribuite dedesubtul sau deasupra consoanelor, fără ca acestea să le „contamineze” celor dintâi forma. Chiar și așa, din punct de vedere ritualic, un sul al *Torei* vocalizat este considerat invalid[6].

În contextul dat, separarea lui דָּבָר (*davar*) în cuvânt și apoi lucru este complet nefirească. Exemplul cel mai apropiat al aducerii lor împreună în limba română ar fi expresia: „a spune (cuiva) un lucru”, unde o nuanță a juxtapunerii celor două semnificații, *rostire* și *ființare*, este oarecum exemplificată, deși distincția dintre cele două, atât la nivel conceptual, cât și la nivel concret, rămâne fermă. De aceea, în lipsa unui singur înlocuitor potrivit, vom folosi cuvântul ebraic transliterat *davar* pentru a-i reda semnificația prin el însuși.

Rabbi Adin Steinsaltz urmărește această concomitență pe care o găsim în *davar*, privind-o prin prisma versetului 3b din *Deuteronom* 8: „omul nu trăiește numai cu pâine, ci cu orice iese din gura Domnului trăiește omul”, unde „pâinea” este în același

[3] José FAUR, *The Horizontal Society: Understanding the Covenant and Alphabetic Judaism*, p. 19, *cf*. Golden Doves, pp. 11, 119–123.

[4] Pluralul cuvântului *davar*.

[5] *Cartea Psalmilor. Psalmii 1–50*, ediție bilingvă, coord. Madeea AXINCIUC, București, Editura Polirom, 2020, p. 69.

[6] José FAUR, *Golden Doves with Silver Dots*, pp. 10–11.

https://biblioteca-digitala.ro

timp materie, un amestec de ingrediente care compun un lucru (*davar*), având proprietatea de a fi comestibil, dar și cuvântul (*davar*) în sine, care își are, ca toate celelalte, originea în rostirea creatoare. Cuvântul are, în acest context, la fel de mult conținut ca orice lucru, ca orice altă parte a creației:

> […] *man does not live only from the calories provided by bread, but from Divine energy. This is what the Torah calls the "*utterance from the mouth of the Lord*". It makes the bread "live" and forms its true essence. In other words, although superficially I am only eating matter, in fact I am ingesting language, because the raw material of bread is the Divine word* [7].

Ceea ce face ca lumea să fie perpetuu este cuvântul creator, *hadavar*[8], existând într-o ciclicitate a spunerii în ordine (vezi *Geneza* 1:1–2:3), unde *davar* **este în fapt** sau **devine**, *dəvarim*, și unde *hadəvarim*[9] se urmează unele pe altele din ființă în ființă, consumându-se unele pe altele sau născându-se unele din altele, rostindu-se ***spre*** perpetuare.

EL ȘI *YHWH* (EXISTENȚĂ ȘI ESENȚĂ)

Plecând de la premisele unei numiri care se face întotdeauna prin chemare, observăm din contextul *Genezei* că cel care emite, cel care cuvântează, cel care cheamă este divinul. Singurul *davar* al creației, care poate chema la rândul lui alte *dəvarim* este omul. Însă omul nu cheamă numai ființele vii, create, omul cheamă și divinitatea. Cum poate omul numi, de fapt chema, divinitatea, având în cadru tot acest context al cuvântului și al lucrului, al chemării și al numelui?

Primul episod biblic care îl descrie pe om cuvântând este *Geneza* 2:19. Am tradus aici verbul *qara* prin „a chema", iar substantivul *șem* prin „nume": „Și a întocmit Domnul Dumnezeu din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la om ca să vadă **cum le va chema** și **oricum a chemat omul** fiecare ființă vie **acela a fost numele ei**". José Faur evidențiază un verset anterior acestuia, verset care este interpretat astfel:

> *Speech is the most significant aspect of successive synthesis. The* Targum *pointedly renders "and God made man into a living soul" (*Gen *2:7) as "and God made man into a speaking soul". The "living/speaking" identity reflects the dynamic dimension of speech. To the Hebrew, to live forever meant "to praise God from now into eternity"* (Ps. 115:18)[10].

Singurele două nume care nu au fost date de om divinității, în conformitate cu textul, deci cele două nume divine primite (de Moise) sunt: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה (*ehie asher ehie*) tradus prin „Eu sunt Cel ce sunt" și *YHWH*, numele tetragramat. Acestea sunt singurele nume revelate, și nu „născocite" de om. Am putea ierarhiza numirile divine așezându-le într-o structură, într-o schematizare de tip axial, pornind de la ideea că numele tetragramă este singurul care indică esența divină. Acesta poate fi amplasat numai

[7] A. STEINSALTZ, and J. EISENBERG, *The Seven Lights: On the Major Jewish Festivals*, NJ, Aronson, Northvale, 2000, p. 147.

[8] Cuvântul *davar* articulat cu articol hotârât *ha – hadavar*, „cuvântul/lucrul".

[9] Cuvântul *davar* la plural și articulat cu articol hotârât *ha – hadəvarim*, „cuvintele/lucrurile".

[10] José FAUR, *Golden Doves with Silver Dots,* p. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

în categoria magicului care presupune, conform lui Faur, un sistem metafizic în care numele este legat de esența celui numit, dar care nu poate fi cuprins într-un sistem semiotic.

> *Magic presupposes a metaphysical system through which physical and spiritual phenomena are manipulated. Without such a system magic is inoperative. The "name" is the linguistic nexus between a thing and its "essence" or metaphysical dimensions. More precisely, the name is identical to the essence. Knowledge of the name gives unlimited power over the thing bearing the name*[11].

Yod He Waw He
Adonai

Eu Sunt cel ce Sunt
Adonai

El Elyon El Șaddai Elohim HaȘem Țvaot Șalom Rafa
El Olam El Gibbor El Roi Șammah Țidkenu Ireh
Elohei Avraham Elohei Ițhac Elohei Iaacov

Partea de sus a linei intermediare reprezintă zona inteligibilă, iar partea de jos înfățișează zona sensibilă. Primul văl reprezentat de numele *Adonai* în forma literelor îngroșate este așezat în reprezentarea planului sensibil, înfățișând dimensiunea restrictivă în ceea ce privește rostirea numelui, fapt care se aplică și în cazul lui *HaȘem*. Pe când, în a doua învăluire, a tetragramei, *Adonai* este și nu este, *ascunde și dezvăluie deopotrivă*, de aceea îl regăsim inscripționat, mai sus, într-o formă fadă.

Nu în ultimul rând, avem reprezentarea numelor din partea de jos a liniei intermediare, nume care exprimă existența divinului, nume date de om divinității, nume printre care îl reperăm și pe *El*. Astfel, omul cheamă divinitatea pornind de la manifestarea acesteia. În felul acesta, Moise Maimonide corelează numirile divine cu categoria atributelor divine și împarte această a doua categorie în atribute **pozitive** și atribute **negative**.

> *Know that when you make an affirmation ascribing another thing to Him, you become more remote from Him in two respects: one of them is that everything You affirm is a perfection only with reference to us, And the other is that He does not possess a thing other than His essence…*[12]

Maimonide ajunge la concluzia că există cinci categorii ale atributelor pozitive, însă numai una singură se auto-exclude de sub umbrela idolatriei, și anume cea a atributelor determinate de acțiuni. Această categorie de atribute se raportează, într-adevăr, la zona vizibilului, însă nu conferă o definiție celui numit sau vreo parte din definiție, nu se referă la ceva exterior sau la vreun raport dintre acesta și altceva/altcineva, ci este redată de dinamica acțiunilor sale diverse, multiple[13]. Astfel de nume epitetice determinate de manifestarea divinității în planul material sunt extrem de numeroase în textul biblic: *El Șaddai* – Dumnezeu cel Atotputernic, *El Elyon* – Dumnezeu cel Preaînalt, *El Olam* – Dumnezeu cel Veșnic ș.a.m.d. „Prin această ultimă categorie de atribute afirmative, de altfel singurele îndreptățite cu privire la Dumnezeu, luăm seama doar de existența divină, esența rămânând în continuare ascunsă."[14]

[11] *Ibidem*, pp. 37–38.
[12] Moses MAIMONIDES, *The Guide for the Perplexed*, trad. Shlomo Pines, Chicago, The University of Chicago Press, 1963.
[13] Madeea AXINCIUC, *Profetul și oglinda fermecată...*, pp. 47–48.
[14] *Ibidem*, p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

Atributele negative, pe de altă parte, se relevă în urma unor încercări, paradoxal, mult mai profunde, de a păși în proximitatea înțelegerii care implică divinul, tocmai prin negarea cunoașterii și (re)cunoașterea limitării, finitudinii, stării de creatură[15]. În lucrarea sa *Altfel decât a fi sau dincolo de esență,* Emmanuel Levinas reușește să exprime, într-o singură frază, problema limbajului atunci când subiectul de referință este cel al transcendenței. „Acest *altfel decât a fi* se enunță într-o rostire care trebuie de asemenea să se dezică, pentru a-l smulge astfel pe acest *altfel decât a fi* din rostit, în care *altfel decât a fi* începe deja să nu mai însemne decât *a fi altfel*."[16] Aceasta este considerată o cale mai înaltă de înțelegere, dat fiind faptul că prin intermediul ei se dorește depășirea zonei concrete, vizibile. Aceste atribute „spun" ce și cum **nu** este divinul, diferențiindu-l de tot ceea ce există în multiplicitatea lumii[17]. Maimonide potențează ideea că Dumnezeu este singularitatea perfectă, alteritatea absolută, neavând părți și neasemănându-se cu niciuna dintre părțile create. De aceea, nefiind nimic din ceea ce omul poate cunoaște, ca făcând parte din multiplicitate, vom observa o imposibilitate a acestuia din urmă de a numi divinitatea în același fel în care numește celelalte lucruri. Singurele variante care îi rămân la îndemână sunt desemnarea unor atribute familiare propriului limbaj, care provin în urma constatării divinului în manifestare, sau recunoașterea alterității absolute, prin constituirea unei teologii a negației. A treia variantă, care nu ține însă de capacități sau inițiative umane, este cea în care divinul însuși îi transmite omului numele său propriu.

Astfel, numele divine care apar în textul biblic se referă la atribute ale divinității rezultate în urma manifestărilor sale, cu excepția unuia singur al cărui sens nu poate fi redat într-o definiție, acesta fiind raportat la esența divinului.

> Numele lui Dumnezeu pe care le găsim în cărțile sfinte sunt majoritatea derivate din acțiuni, ceea ce se cunoaște. Un singur nume face excepție, este cel ce se scrie *iod, he, vav, he*; căci este un nume improvizat pentru a-l desemna pe Dumnezeu și căruia, din această cauză, i se spune *shem ha-meforash* [numele explicit, scris și citit pe litere], ceea ce înseamnă că el indică în mod special esența lui Dumnezeu.[18]

Într-un fel sau altul, folosirea anumitor nume, în text, poate reda, pe de-o parte, nivelul cunoașterii în ceea ce privește divinul ca manifestare, pe de altă parte, incapacitatea înțelegerii care să transcendă acest nivel al manifestării.

În limba ebraică, termenul *sod*, care apare în textul biblic, se referă la „secret", indicând intenția de a păstra în ascundere ceva cunoscut în totalitate *păstrătorului. Seter*, pe de altă parte, înseamnă „mister" și se referă la ceva care, în sine, are o dimensiune ascunsă, care va avea întotdeauna o parte nedezvăluită. Acest al doilea termen este folosit pentru a trimite la misterele *Torei*, iar numele tetragramat, este unul dintre acestea. Așadar, faptul de a-l ține ascuns nu stă în *secretizarea* lui, ci în misterul cu care este învăluit.

Spre deosebire de numele tetragramă, *El* apare, după cum am văzut, în contexte în care divinitatea se manifestă la nivelul celor create, iar cele mai multe ocurențe ale lui sunt însoțite de atribute divine, care devin la rândul lor nume, prin contaminare, am putea spune. *El*, de sine stătător, se poate referi la pură manifestare a divinului sau chiar la interstițiul dintre esență și manifestare, divinul neidentificându-se cu manifestarea sa.

[15] Rudolf OTTO, *Sacrul*, Cluj, Editura Dacia, 1992.
[16] Emmanuel LEVINAS, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, București, Humanitas, 2006, p. 35.
[17] Madeea AXINCIUC, *Profetul și oglinda fermecată...*, pp. 49–50.
[18] Moses MAIMONIDES, *The Guide for the Perplexed*, vol. I, p. 61, *v.* Madeea AXINCIUC, *Profetul și oglinda fermecată...*, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro

Manifestarea devine *manifestări* în planul multiplicității, aici intervine și ideea de traversare înspre cele care sunt *dəvarim*, de unde și multiplicitatea numirilor prin care omul cheamă divinul.

CONCLUZII

În spațiul iudaic, numele sau numirea dezvoltă o importanța aparte, dat fiind faptul că legătura dintre ceea ce este numit sau rostit și obiectul menționat fuzionează într-un singur cuvânt, *davar* însemnând, concomitent, „cuvânt" și „lucru". Așadar, în tradiție iudaică, lucrul și numele lui ar trebui să fie același lucru, să existe simultan. Aceasta și faptul că tetragrama reprezintă numele propriu al divinității nu explică misterul numelui, ci necesitatea misterului, prin aceea că rostirea implică prezență, fapt care pe linie iudaică, în plan spiritual, este un act natural.

Astfel, referindu-ne la problema pe care o ridică traductibilitatea sau intraductibilitatea unui nume, putem observa că acesta suferă o transfigurare subînțeleasă chiar în interiorul limbii ebraice, care este o învăluire a numelui în umbra unui termen comun. Literele rămân aceleași însă în text, vocalizarea lor este învăluirea despre care vorbeam, transformând sonorizarea care are loc în momentul rostirii. Vocalizarea îmbracă numele propriu al divinității în *hainele* unui substantiv comun, iar rostirea este în totalitate semnificantă a hainei. Astfel ceea ce se rostește este *Adonai*, însă ceea ce rămâne imprimat vizual este substratul, tetragrama în sine. Acest nume generează o descoperire catafatică prin însăși existența sa, dar și una apofatică, chiar mai puternică, prin prisma misterului cu care este învăluit.

Textul păstrează sau chiar impune caracterul mistic, ascuns, al divinității, iar dacă divinul **este** „cu totul altul", atunci numele *El* indică **mișcarea** divinului înainte de **mișcarea** ca manifestare în rândul celor create, fiind o reprezentare a existenței divine, și nu a esenței divine.

În ideea în care lucrurile există într-o multitudine a lor, ceea ce le face să fie un tot unitar care se deplasează împreună, conceptual spus – principiul separator și principiul unificator, stau sub semnul „mișcării", iar aceasta se manifestă între ceea ce este *ceva* și ceea ce este *altceva*. Așadar, ea face ca cele multe să fie și să se manifeste, pentru că cele multe există.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), edited by Karl Elligerand Wilhelm Rudolph, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1997;

Biblia sau Sfânta Scriptură, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994;

Biblia, Noua traducere în limba română, First Edition, International Bible Society, 2007;

Biblia, traducerea Dumitru Cornilescu, ediția de studiu Thompson, Oradea, Editura Universității Emanuel, 2002;

Cartea Psalmilor. Psalmii 1–50, ediție bilingvă, coord. Madeea Axinciuc, București, Editura Polirom, 2020.

Surse secundare

ALTER, Robert, *The Art of Biblical Narrative*, Memphis, Basic Books, 2011;

AXINCIUC, Madeea, *Despre Ierarhiile Divine – Fascinația Unului și lumile din noi – temeiuri pentru pacea religiilor*, București, Editura Humanitas, 2015;

https://biblioteca-digitala.ro

—, *Facing God: Divine Names and (Celestial) Hierarchies*, The International Symposium, The Book. Romania. Europa., Éditeur Bibliothèque de Bucarest, 2011;
—, *Profetul și Oglinda Fermecată – Despre imaginație și profeție în* Călăuza Rătăciților *de Moise Maimonide*, București, Editura Humanitas, 2008;
BENCH-CAPON, Michael, *Empty Names*, The University of Leeds – School of Philosophy, Religion and the History of Science, September 2013;
BERGANT, Dianne, *Genesis in the Beginning*, Minnesota, Liturgical Press – Collegeville, 2013;
BRICHTO, Herbert Chanan, *The Names of God – Poetic Readings in Biblical Beginnings*, New York, Oxford University Press, 1998;
BROȘTEANU, Monica, *Numele lui Dumnezeu în* Coran *și în* Biblie, București, Editura Polirom, 2005;
BUBER, Martin, *Eu și Tu*, București, Editura Humanitas, 1992;
BYRNE, Máire, *The Names of God in Judaism, Christianity and Islam* – A Basis for Interfaith Dialogue, Auckland, New Zealand, Pindar NZ, 2011;
Dictionary of Deities and Demons in the Bible, second edition – extensively revised, edited by Karel van der Toorn, Bob Becking and Pieter W. van der Horst, Leiden, Brill, 1999;
Dicționar Enciclopedic de Iudaism, traducere C. Litman, redactor Paula R. Robinson, București, Hasefer, 2000;
Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics, volume 2, *G–O*, general editor Geoffrey Khan, Boston, Brill, 2013;
FAUR, José, *Golden Doves with Silver Dots – Semiotics and Textuality in Rabbinic Tradition*, Bloomington, Indiana University Press, 1986;
—, *The Horizontal Society – Understanding the Covenent and Alphabetic Judaism*, Academic Studies Press, 2010;
FRYE, Northrop, *The Double Vision – Language and Meaning in Religion*, Toronto, University of Toronto Press, 1991;
GRAY, G. Buchanan, *Studies in Hebrew Proper Names*, London, Adam and Charles Black, 1896;
IDEL, Moșe, *Experiența mistică la Abraham Abulafia*, București, Editura Polirom, 2019;
IDEL, Moshe, „Hermeneutisc in Hasidism", *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 9, 25 (Spring 2010), pp. 3–16;
—, *Language, Torah, and Hermeneutics in Abraham Abulafia*, translated from the Hebrew by Menahem Kallus, State University of New York Press, 1989;
KOCKELMANS, Joseph J., „Language, Meaning and Ek-sistence", in *On Heidegger and Language*, Evanston, Northwestern University Press, 1972;
KOOTEN, George H., *The Revelation of the name* YHWH *to Moses – Perspectives from Judaism, the Pagan Graeco-Roman World, and Early Christianity*, Leiden, Boston, Brill, 2006;
LEAMAN, Oliver, *Moses Miamonides*, Liverpool, Curzon Press, 1997;
—, *Alterity and Transcendence*, translated by Michael B. Smith, London, The Athlone Press, 1999;
—, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, București, Humanitas, 2006;
—, *The Levinas reader*, edited by Sean Hand, Oxford, Basil Blackwell, 1989;
MAIMONIDES, Moses, *The Guide for the Perplexed*, trad. Shlomo Pines, Chicago, The University of Chicago Press, 1963;
MARION, Jean-Luc, *Vizibilul și revelatul – teologie, metafizică și fenomenologie*, București, Editura Deisis, 2007;
MILLER, Michael T., *The Name of God in Jewish Thought*, London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2016;
OTTO, Rudolf, *Sacrul*, Cluj, Editura Dacia, 1992;
PATTERSON, David, *Hebrew Language and Jewish Thought*, London and New York, Routledge Curzon Taylor & Francis, 2005;
PUMPHREY, Nicholaus Benjamin, *Names and Power the Concept of Secret Names in the Ancient Near East*, Tennessee, School of Vanderbilt University, 2009;
SAVRAN, George W., *Encountering the Divine – Theophany in Biblical Narrative*, London, New York, T&.T Clark International – *A Continuum imprint*, 2005;
SCHOLEM, Gershom, *The Name of God and the Linguistic Theory of the Kabbala*, translated by Simon Pleasance, this article was originally a lecture given at the Eranos-meeting in Ascona, 1970;
STEINSALTZ A., EISENBERG J., *The Seven Lights: On the Major Jewish Festivals*, Northvale, NJ, Aronson, 2000;
ȘORA, Mihai, *A fi, a face, a avea*, București, Editura Cartea Românească, 1985;
ZABEEH, Fargan, *What is in a Name – an Inquiry into the Semantics and Pragmatics of Proper Names*, The Hague, Netherlands, Martinus Nijhotf, 1968.

https://biblioteca-digitala.ro